

Rottan **hóttir** heimsins størsta drunnhvítabøli, og vit hava ábyrgdina

Meira enn 100 ár eru liðin, síðani rottan seinast fekk fótafesti á rottufría oyggj í Føroyum, men nú gongur ikki long tíð, so eru rottur bæði í Nólsoy, Hesti og á Sandoyinni, um ikki okkurt munagott verður gjørt fyri at verja oyggjarnar. Er rottan fyrst komin fyri seg, so eru góð ráð dýr.

Bergur Olsen

berguro@hav.fo
Havstovan

Í Nólsoy er heimsins størsta drunnhvítabøli, men drunnhvítarnir eru ikki so nógvir í tali, sum teir hava verið, og hetta kann vera, tí rottur eru komnar út í oynna, men vit vita tað ikki enn. Rottuspor eru sædd, og illgruni er um, at rottan er við at koma fyri seg. Drunnhvítin eigur um alla oynna, men er tættastur í einum 2,5 km longum øki á eystursíðuni, har urðarnar eru sera djúpar, so har er gott hjá rottum at krógva seg. Av tí at hetta er heimsins størsta drunnhvítabøli, so hava vit eina serstaka ábyrgd at verja drunnhvítan í Nólsoy, og rottan er størsta hóttanin. Har rottur koma í drunnhvítabøli, gera tær enda á øllum drunnhvítunum.

Rottuspor í kavanum í Nólsoy í februar 2010.

Rottan nærast sera skjótt

Rottan er kynsbúgvinn 3 mánaðir gomul og leggur upp til 5 ferðir um árið, har hon fær 6-11 ungar hvørja ferð. Eitt rottupar kann sostatt verða til einar 2000 rottur eftir einum ári, men vanliga verða tær "bert" 500.

Ruskbilurin úr Havn á veg í land í Nólsoy. Við hina bryggjuna liggja eisini skip og bátar, sum kunnu hava rottur umborð, so tað er bara ein spurningur um tíð, til rotturnar koma fyri seg, um onki verður gjørt.

Tórshavnar Kommuna hevur ábyrgdina av at verja Nólsoynna

Sambært rottulógini, er tað uppgávan hjá kommununum at ansa eftir rottunum, og búnaðarráðgevarin hevur eftirlit við, at kommunurnar gera sína skyldu. Tórshavnar kommuna hevur tí eina sera stóra ábyrgd, tí drunnhvítabølið í Nólsoy er av altjóða týðningi, so tað verður ein ólukka, um rotturnar koma fyri seg.

Kommunurnar skuldu havt skyldu til at økt um trygdina ímóti rottum, so hvørt sum ferðasambandið verður bygt út. Síðani Ternan byrjaði at sigla til Nólsoyar, er møguleikin fyri at fáa rottur til Nólsoynna øktur munandi, so vit mugu rokna við, at rottur koma hagar nógv oftari enn higartil, og møguleikin fyri, at tær koma fyri seg, er fleirfaldaður. Kortini er onki gjørt fyri at byrgja uppfyri, at rottur verða fluttar við yvir um fjørðin. Hesin vandin bara veksur, og tað slepst ikki undan honum, so tað er onki at bíða við.

Vit mugu verja útoyggjarnar og hava eina rottutilbúgving klára

Fyribils er tað frægasta, vit kunnu gera, at verja tær oyggjar, sum enn ikki hava fingið rottur. Fyrst og fremst má alt gerast fyri at minka um vandan fyri, at rottur verða fluttar út á rottufríar oyggjar, t.d. við at tryggja, at avskipingarøkið er rottufrítt. Úti á hesum oyggjum má ein trygdarskipan vera, sum sigur frá, um rottur eru komnar í oynna, so tiltøk kunnu gerast, áðrenn rotturnar koma fyri seg. Slíkar skipanir finnast t.d. í Nýsælandi og Alaska. Høvuðsreglan er, at tað standa nógvar fellur, sum verða kannaðar regluliga, og ofta verða eisini servandir hundar nýttir at leita eftir rottubølum.

Ein rottuhundur er ein treyt fyri góðum eftirliti

Á sama hátt, sum tað eru hassjhundar, so eru eisini servandir rottuhundar, sum kunnu tevja, hvar

Har rottur koma í drunnhvítabøli, gera tær enda á øllum drunnhvítunum, og skrápurin og lundin minka í stórum. Rottur eru á teimum brúnu oyggjunum, men ongin drunnhvíti. Á teimum grønu oyggjunum er ongin rotta, og har eigur drunnhvítin.

Sambært rottulógini er tað uppgávan hjá kommununum at ansa eftir rottunum

Fyrstu rotturnar komu fyri 242 árum síðani

Tær fyrstu rotturnar komu til Føroya fyri 242 árum síðani og hava avoytt drunnhvíta, skráp og meginpartin av lundanum í teimum oyggjum, har tær eru komnar. Fyrstu rotturnar komu við einum vraki, sum rak á land í Suðuroy í mai 1768, og skjótt vóru tær um alla oynna. Stutt eftir vóru rottur eisini sæddar á Streymoynni, Eysturoynni og í Vágum, men hesar komu helst við smuglaraskipum.

Gott hundrað ár seinni komu rotturnar til Norðoyggjar, har norðmenn høvdu bygt eina hvalastøð í Norðdepli í 1898. Nú eru so aftur liðin góð hundrað ár, og rotturnar eru ikki komnar á nýggjar oyggjar enn, men um ikki okkurt munagott verður gjørt heilt skjótt, so hendir ólukkan aftur.

Kunngerðin um rottutýning er frá 1962

Kunngerðin um rottutýning er frá 1962, og hon leggur mest dent á at týna rotturnar í bygdum øki, meðan ikki verður hugsað so nógv um fuglin. Eitt nýtt uppskot hevur leingi verið á veg, sum leggur upp til eina skipaða rottutýning í øllum kommunum, har húsaeigarar t.d. hava skyldu at halda ognirnar í slíkum standi, at rottur ikki sleppa inn. Kunngerðin fevnir eisini um skip og hvussu farast skal fram, fyri at rottur ikki sleppa um borð á skip ella í land av skipum. Umráðandi er, at ein nýggj rottulóg eisini fevnir um eina skipan, sum kann staðfesta, tá rottur koma á nýggjar oyggjar, og hvat so er at gera. Her finnast góðar leiðbeiningar aðrastaðni, t.d. í Nýsælandi og Alaska.

Har rottur koma í drunnehvítu-bøli, gera tær enda á øllum drunnehvítunum

Drunnehvítu.

rottur eru. Ein slíkur hundur er ein treyt fyri, at vit kunnu finna møgulig rottubøli í Nólsoy. Hann kundi eisini verið nýttur til at kanna góðsið, áðrenn tað varð flutt til Nólsoyar, og harafturat kundi hann eisini verið nýttur at kanna aðrar oyggjar, sum vit halda eru rottufríar, t.d. Hest og Sandoyinna, sum eru líka nógv hóttar sum Nólsoyggjin.

Vit kunnu hjálpa fuglinum

Ov lítið av føði hevur verið til sjófuglin seinastu árin, og tað fáa vit onki gjørt við, men vit kunnu hjálpa fuglinum við at minka um rottuna á teimum oyggjum, har hon er komin og at halda henni

burtur frá teimum rottufríu oyggjunum. Rottan tekur ikki bara drunnehvítu, men fer í bæði skrápa- og lundaholur og tekur enntá havhestaungar.

Drunnehvítin er í ætt við skráp og havhest. Hann er av minstu sjófuglunum í heiminum; bert 16 cm langur og vigar 27 g. Lítið sæst til hann, tí mestu tíðina er hann úti á opnum havi, har hann finnur sær føði í vatnskorpunum, mest djóraæti og smáar fiskar. Á landi er hann bert, meðan hann reiðrast, væl fjaldur í urðum og rivum. Fyri at verja seg ímóti skúgvu og øðrum fugli flýgur hann bert til og frá reiðrinum í myrkri, men rottuni fær hann ikki vart seg ímóti.

Rotta svam 400 m

Í Nýsælandi verður nógv gjørt fyri at kanna, hvussu rottur bera seg at, tá ið tær koma út á rottufríar oyggjar. Hetta verður gjørt fyri betur at kunna basa teimum. Í eini av hesum kanningum vórðu kallrottur settar út á eina oyggj, har ongar rottur vóru frammanundan. Bert ein rotta varð sett út í senn og síðani fangað aftur nakrar vikur seinni. Rotturnar høvdu smáar radiosendarar um hálsin, so til bar at fylgja teimum alla tíðina. Tað vísti seg, at í fyrstani fóru tær at reika um alla oynna, helst fyri at leita eftir øðrum rottum, og ein svam enntá 400 m til eina aðra oyggj. Tí kunnu vit rokna við, at rottur, sum koma til Nólsoyar, verða ikki verandi í bygdini, men reika runt á oynni, og tá koma tær skjótt út til drunnehvítan.

Helvtin av øllum drunnehvítunum *Hydrobates pelagicus* eiga í Føroyum

Tvey sløg av drunnehvítu eiga í Føroyum. Tann vanligi drunnehvítin, *Hydrobates pelagicus*, sum vit hava eini 250.000 pør av, og sýldi drunnehvítin, *Oceanodroma leucorhoa*, har eini 1000 pør eiga í Føroyum. Tann sýldi drunnehvítin eigur bert í Mykinesi, har hann er rættliga tryggur fyri rottum. Hin drunnehvítin eigur á øllum oyggjunum, har ongin rotta er, men nógv teir flestu eru í Nólsoy, sum verður mett at vera størsta drunnehvítubølið í heiminum av hesum slagnum av drunnehvítu, sum annars bert eigur í Evropa. Helvtin eigur í Føroyum, og tí hava vit skyldu at ansa væl eftir honum. Størsti vandin er rottan.

MYND: MARTIN SIRKOVSKY

Firouz Gaini

firouz@flsk.fo
Fróðskaparsetur Føroya

Faðir og sonur í sama báti

Familja og sosialur kapitalur hjá ungum, marginaliseraðum monnum